

Zdeněk R. Nešpor a kol., DĚJINY ČESKÉ SOCIOLOGIE. *Academia, Praha 2014, 668 s.*–

Výzkum dějin vědy a jednotlivých vědeckých disciplín – humanitních a sociálních věd obzvláště – lze považovat za mimořádně významný hned z několika důvodů. Přispívá k poznání a pochopení oborové identity i veskrze současných podob příslušných oborů, jejich metod, teoretické výbavy i empirického výzkumného pole. V neposlední řadě dějiny oborů vždy podkřývají širší společenské a kulturní kontexty jejich fungování se všemi pozitivy i negativy, vyhoceně řečeno i samotný smysl jejich existence, neboť bez (někdy pravda velice problematické) společenské objednávky by dané disciplíny a jejich jednotlivé specializace jen těžko mohly existovat, vznikat či zanikat. A vice versa, dějiny vědy a vědeckých oborů jsou zároveň důležitým příspěvkem k dějinám společnosti, kultury, dějinám národním i globálním.

V českém prostředí byla a je pozornost dějinám vědy věnována intenzivně, ale poměrně nesystematicky, k dispozici je řada dílčích studií a též přehledových prací vzniklých většinou jako vysokoškolské učební texty, poměrně solidně – alespoň v rovině faktografické – jsou zmapovány i některé technické a přírodovědné obory, lékařství nebo dějiny institucí (Akademie věd, Univerzita Karlova); dějiny humanitních a sociálních věd jsou na tom poněkud hůře. Skutečně detailního syntetického pojednání se již v 70. letech 20. století dočkaly starší fáze dějin historiografie, z oborů blízkých etnologii pak už žádný. O to více lze uvítat komplexní, kritické, moderní a velice přehledné zpracování dějin české sociologie, kterého se ujal rozsáhlý

kolektiv (Tomáš Čížek, Jan Horský, Dušan Janák, Jindřich Krejčí, Olga Nešporová, Miloslav Petrusek, Jakub Rákosník, Věra Sokolová, Jiří Večerník, Michael Voříšek) pod vedením Zdeňka R. Nešpora. Dílo je výstupem grantového projektu, který přinesl i celou řadu dalších potřebných příruček, studií a monografií (mj. *Slovník českých sociologů*, Praha 2013; práci M. Petruska, *České sociální vědy v exilu*, Praha 2011 či N. Hesové a kol., *Bibliografie české knižní sociologické literatury*, Praha 2010) a v širším smyslu navazuje na soustavný zájem našich sociologů, v posledních desetiletích zejména M. Petruska, o dějiny vlastního oboru. Vzhledem k tomu, že sociologie v Čechách (Československu) zažila celou řadu proměn velice podobných vývoji národopisu/etnografie/etnologie a v některých obdobích a dílech některých badatelů šlo o obory vzájemně si poměrně blízké, měli by recenzované monografie rozhodně věnovat pozornost i naší etnologové či antropologové, kteří při výzkumu a hodnocení dějin oboru ve 20. století doposud často tápali či se uchýlovali ke zkratkovitým hodnocením, oscilujícím mezi empiricky málo podloženou adorací a stejně povrchními odsudky jednotlivých vývojových etap a specializací etnografie. Precizní text Nešpora a kol. zde může být vodítkem k tomu, jak komplikované dějiny oboru pojímat důkladně faktograficky, zároveň se však nevyhýbat ani jasným hodnocením a syntetizujícím závěrům.

Struktura, respektive způsob výkladu dějin české sociologie je v recenzované knize poměrně konvenční. Autoři postupují přísně chronologicky od „sociologické prehistorie“ před rokem 1918 po veskrze současnou českou sociologii (výklad je doveden v některých aspektech až k roku

2013) a její organizační, personální, publikační atd. charakteristiky. Vývoj sociologie je přitom poměrně jednoznačně periodizován v závislosti na společensko-politických změnách (jednotlivé kapitoly pokrývají období: do roku 1918, 1919–1948, 1948–1989 a po roce 1990). Zdá se tedy, že autoři nenalezli jiný klíč k členění dějin sociologie, než její korelaci k panující společenské situaci. Nevydali se například směrem ke hledání kuhnovských „vědeckých revolucí“ s patrně odlišnou dynamikou, dokonce (viz s. 14–16) explicitně naznačují, že se diskurzivní a další proměny sociologie u nás podobně jako v jiných zemích, kde se k moci dostaly totalitární režimy, kryjí právě se společensko-politickými převraty. To bude víceméně platné pro nástup marxistické sociální vědy po roce 1948, pro normalizační období či převrat roku 1989, dovolil bych si však pochybovat o tom, že pro sociologii (podobně jako pro národopis) znamenal po stránce teoreticko-metodologické či obecněji paradigmatické nějakou výraznou změnu rok 1918.

Na druhou stranu vazba na „významné roky“ dává výkladu jasné a obecněji srozumitelné rámce a též další vnitřní členění knihy je přehledné a díky charakteru učební příručky (v pozitivním slova smyslu) jednotné a promyšlené. Každá ze čtyř velkých kapitol (ta věnovaná období 1948–1989 je navíc vnitřně členěna na dílčí úseky šedesátých a sedmdesátých–osmdesátých let) je nejprve uvedena nástupem politických, socioekonomických a kulturních souvislostí. V něm by, snad, stálo za to věnovat vždy více prostoru dějinám příbuzných vědeckých oborů, což by zajisté lépe osvětlilo, v čem (ne)bylo postavení sociologie v příslušném období v naší vědě výjimečné. Následuje precizní

přehled institucionálního zázemí oboru (významná pracoviště, publikační zázemí, vědecké společnosti), samostatná pozornost je věnována výuce a studentům sociologie a konečně každá kapitola obsahuje hned několik dílčích exkurzů k jednotlivým teoreticko-metodologickým školám, badatelům nebo tematickým orientacím. Každou velkou kapitolu ukončuje seznam literatury, kterému je vždy předřazen několikastránkový komentář upozorňující nebo kriticky hodnotící klíčové texty z daného období nebo o něm – věc velice cenná pro studenty i méně orientované badatele, hledající to nejzákladnější a nejzajímavější.

Při výkladu o druhé polovině 20. století je zasloužená pozornost věnována i neoficiální a exulantské sociologii, rezortnímu výzkumu mnohdy skrytému před přísným ideologickým dohledem či tzv. oborovým nikám (zejm. s. 368–379). Především uplatnění tohoto konceptu, formulovaného poprvé na příkladu československého dějepisce („Nischen“ für die tschechische Geschichtsschreibung in der kommunistischen Ära. *Bohemia Zeitschrift* 33/1992: 111–143, 354–370), považuji za velice funkční, přínosné a potenciálně dobře aplikovatelné, například rovněž na některé rysy tzv. robkovské éry české etnografie. Právě v dílčích výkladech o jednotlivých badatelích a specializacích se v knize nejvíce a pozitivně projevují hodnotící postoje a názory jednotlivých spoluautorů, text má švih, nevyhýbá se ani jasně kriticky formulovaným názorům či ironickým šlehmům (kapitola *Návrat sociologické teorie do Čech?* M. Petruska na s. 548–560).

Pro současnou českou etnologii a sociokulturní antropologii má příručka Z. R. Nešpora a kol. význam hned v několika rovinách. Předně může být užitečnou

inspirací pro psaní vlastních kritických dějin oboru, již nezátížených jakoukoliv ideologií či polistopadovým a pozdějším bolestinstvím nad neblahým stavem disciplíny. Sociologie jako „velký“ – i když u nás v minulosti často účelově marginalizovaný – a mimořádně sebevědomý obor k takovým dějinám dospěla díky úsilí rozsáhlého autorského kolektivu a na výsledné dílo může být skutečně pyšná, jakkoliv nelze vyloučit, že v budoucnu budou některé z publikovaných údajů ještě předmětem faktografických korekcí (na s. 535 je například uvedeno, že Sociologický časopis byl na Web of Knowledge zařazen až po listopadu 1989, ve skutečnosti byl v této databázi, jako jeden z mála československých časopisů vůbec, evidován již dlouho předtím) nebo interpretačních polemik.

Za důležité lze dále považovat to, že v textu je obsaženo hned několik stručných nástinů dějin sociologických specializací, bezprostředně se ve střední Evropě ovlivňujících s národopisem/etnologií. Jedná se zejména o sociologii náboženství (s. 429–438) a sociologii zemědělství (s. 438–448). Pro etnografii stále nedoceněná osobnost jednoho ze zakladatelů sociologie venkova I. A. Bláhy je zvláště pojednána ještě v biografické kapitole na s. 226–233. Škoda že autoři nevěnovali alespoň stejně detailní pozornost urbánní sociologii či sociologii průmyslu (zmínky zejm. na s. 350–353), kde by bylo srovnání s někdejší etnografickým studiem města (např. O. Sirovátka) či dělnictva (O. Skalníková) jistě velice zajímavé.

Konečně kniha obsahuje po samostatném výkladu o současném genderově orientovanému výzkumu (s. 589–596) i zvláštní exkurz k sociální antropologii (s. 596–604). V něm je poměrně dosti

kriticky traktován jak tradiční středoevropský národopis (Volkskunde), tak některé domácí pokusy o etablování antropologicky orientovaného studia, zejména idea tzv. integrální antropologie. Významnějšího ocenění se v textu dostalo jen (mezi etnology neprávem pozapomenutému) J. Voráčkově a iniciativě L. Holého a M. Stuchlíka ze 60. let 20. století. U dvou posledně jmenovaných je ovšem myslím nedostatečně problematizováno čistě ideologické pozadí tehdejšího etnografického zájmu o mimoevropský terén. Současná česká sociokulturní antropologie je – s výjimkou převážně kompilativních prací o dějinách disciplíny – hodnocena jako přinášející „spíše nedostatečné vědecké výsledky“ (s. 603). To je s ohledem na celkovou vyváženost, objektivnost a zároveň autoritativnost příručky, která bude základním textem k dějinám naší sociologie a příbuzných oborů ve 20. a na počátku 21. století ještě po mnoho desetiletí, konstatování nutící přinejmenším k zamyšlení.

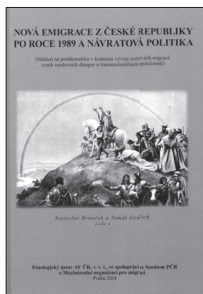
Celkově lze shrnout, že Dějiny české sociologie, při jejichž tvorbě spojili síly doyení tohoto oboru ve středoevropském prostředí s badateli střední a mladší generace, jsou dílem po všech stránkách vyzdařeným, čtivým a nabitým informacemi. Nadstandardní práci odvedlo i nakladatelství Academia při technickém a grafickém zpracování knihy, což v našich podmínkách není, žel, vždy pravidlem. Text lze doporučit zdaleka nejen profesionálním sociologům a zájemcům o tento obor – „povinnou literaturou“ by měl být i pro etnology a sociokulturní antropology.

Jiří Woitsch (EÚ AV ČR, v. v. i.)

**Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika.
(Náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik
moderních diaspor a transnacionálních společností).**

Stanislav Brouček a Tomáš Grulich (eds.)

Vydal Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., ve spolupráci se Senátem Parlamentu České republiky a Mezinárodní organizací pro migraci, Praha 2014, 237 stran.

Po ustavení senátu a stálé komise Senátu PČR pro krajaney žijící v zahraničí vyústila spolupráce Etnologického ústavu AV ČR s touto institucí ve snahu o revizi státního zájmu o zahraniční Čechy a migrace vůbec. Ústav poskytl konferencím uskutečněným v Senátu odbornou základnu a podílel se na uspořádání několika dalších akcí. V posledních letech to byly konference: Krajané a Česká republika, hledání možností k nové otevřené spolupráci (2009); Česko-slovenské vztahy a krajané (2010); Migrace a česká společnost (2011). Tyto konference se staly podkladem pro publikace stejného jména (editoři S. Brouček a T. Grulich). Na zlomu září a října 2013 proběhla zatím poslední konference s názvem Nová emigrace do České republiky po roce 1989 a návratová politika. Náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací, vznik moderních diaspor a transnacionálních společností. Předkládaná publikace přináší příspěvky, které na konferenci zazněly a které jejich autoři poskytli editorům k otištění. K příspěvkům otištěným v angličtině jsou připojeny české abstrakty. Publikován je rovněž výběr z diskuse a další materiály.

ISBN978-80-87112-76-2

CENA s DPH: 340Kč

**„Měla jsem moc krásné dětství.“ Vzpomínky německých obyvatel Brna na dětství a mládí
ve 20.–40. letech 20. století / „Ich hatte eine sehr schöne Kindheit.“ Erinnerungen
von Brünnener Deutschen an ihre Kindheit und Jugend in den 1920er-1940er Jahren.
Zpracovaly a k vydání připravily Jana Nosková a Jana Čermáková.**

Vydal Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno a Statutární město Brno – Archiv města Brna, Brno 2013, 706 stran, výkladový slovníček, rejstříky geografický a jmenný, uličník, vydáno v českém a německém jazyce.

Ve dvojazyčné (česko-německé) knize je publikováno třináct upravených interview s obyvateli Brna německého původu. Interview vznikla pomocí metody orální historie a tematicky se zaměřují na každodenní život v multietnickém městě od 20. let 20. století do roku 1945/1946. Partneři rozhovorů nahraných v letech 2009–2012 byly osoby narozené v letech 1919–1935, které v současné době žijí v Německu, ve Švýcarsku nebo v Brně. Kniha je uvedena teoretickou studií zabývající se historií Brna, tématem dětství a mládí v etnologické a historické literatuře, metodou orální historie a kontextem vzniku sbírky rozhovorů. Kniha představuje pokus o zmapování vzpomínek na každodenní život dětí v československém velkoměstě v meziválečném a válečném období. Součástí knihy jsou životopisné medailony respondentů, glosář, uličník, geografický a jmenný rejstřík a černobílé fotografie.

ISBN 978-80-87112-74-8 (EU AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno)

ISBN 978-80-86736-32-7 (SM Brno, Archiv města Brna)

CENA s DPH: 460 Kč

Objednávky vyřizuje: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Na Florenci 3, 110 00 Praha 1,
tel. 234 612 611, e-mail: gergelova@eu.cas.cz